

FORTIDSMINDER I THY OG HANHERRED.

AF P. L. HALD.

SLÆGTLED efter Slægtled forsvinder; hvad en Slægt udrettede og virkede glemmes. Sjældent bevares Erindringen om en Tid, uden at den har været rig paa flere eller færre større Begivenheder, og Minderne bliver færre og færre, jo længere vi kommer tilbage i Tiden. De skrevne Minder hører først op. Tidens Tand og manglende Omhu har ødelagt dem. Længere tilbage har man Indskrifter i Sten; de trodser tildels Tiden; men naar vi kommer til den Tid, da Skrivekunsten ikke var til, og selv om man havde kendt den, ikke havde Midler til at gemme dens Optegnelser, ja, da maa vi søge helt andre Veje for at komme til Kundskab om Slægterne og deres Levevis. Vi maa undersøge deres Efterladenskaber, som vi finder dem i Jorden. Det er et besværligt og langvarigt Arbejde, men et Arbejde, der i de to sidste Menneskealdre har kastet Lys over Danmarks Forhistorie og skaffet os et betydeligt Kendskab til de Mennesker, som for Aartusinder siden færdedes i Danmark og levede under hine Slægters møjsommelige og fra vore Forhold saa vidt forskellige Livsvilkaar i Kamp med en overmægtig Natur.

Naar de første Mennesker er komne til disse Egne, har man ingen Anelse om; kun ved man, at det har været i en meget tidlig Tid. De første Mennesker, der færdedes her i Thy og Hanherred, var Stenalderens Folk; deres Efterladenskaber findes rundt om i og paa Markerne. Deres Ejendele har i Begyndelsen været faa og fattige, og haardt har de maattet kæmpe for det daglige Livs Fornødenheder. Egnen har den Gang været dækket med Skov; derom vidner de mange Fund i Moserne af Planterester, som hyppig findes, og Egnen har ogsaa geografisk set haft et helt andet Udseende, særlig i Nordthy og Hanherred, hvor Vesterhavet og Limfjorden har været i Forbindelse med hinanden, og op af dette Hav ragede Hanstholmen, Østholmen og andre højtliggende Punkter som Øer. Ved dette Havs Kyster og ved de mange Vige og Bugter, som Limfjorden den Gang saa ødselt havde udstyret Thy med, mange flere end nu, der levede Stenalderfolket, og der finder vi ogsaa Levningerne fra deres Opholdssteder.

De ældste Stenalderfolk her i Thy boede ved det nuværende Hokser og rimeligvis ogsaa andre Steder. Ved Hokser findes rundt om paa Markerne en Mængde Redskaber, færdige, halvfærdige, ødelagte, Flintblokke og lign., saa man maa antage, at her har været et Værksted for Tilvirkning af Flintredskaber. Fra en yngre Tid af Stenalderen har

man mange og usædvanlig smukke Fund, ikke blot af slebne Flintredskaber af mange forskellige Former, men ogsaa i Fund af Rav, og man har tillige paavist forskellige Boplads, saaledes ved Bulbjerg (Trollding), Øsløs n. Skole og Knudsbjerg N. Ø. for Sennels. Paa disse Steder finder man Flintredskaber spredt over Markerne som ved Hokser, kun stammer de fra en noget yngre Tid. Øst for Øsløs findes en Affaldsdyng fra den samme Tid, hvilken dog efter endt Undersøgelse ikke formodes at indeholde Ting af særlig Interesse, men navnlig udmærker sig ved sit Indhold af store Østersskaller, der sammen med de øvrige Ting, der findes i Dyngen, danner Affald fra Maaltiderne. Det er imidlertid uden for al Tvivl, at der ved nøjere Eftersøgning vil kunne findes endnu flere Boplads, Affaldsdynger og lign.; hele Landet er jo i den Henseende, som en oldkyndig Mand har sagt et helt Musæum.

Til endnu nærmere at kunne gøre Rede for Stenalderfolkets Boplads her paa Egnen er vort Kendskab altsaa for ringe; men sikkert har der ved Stenalderens Slutning boet en efter Forholdene talrig Befolkning, hvad altsaa de mange Fund af Flintredskaber tyder paa; men de største og mest iøjnefaldende Minder fra den Tid er det ikke ubetydelige Antal Stenalderhøje, som ligeledes findes spredt over hele Egnen, og som sammen med Højene fra den efterfølgende Bronzealders Tid indtager en fremtrædende Plads i Landskabet. Det er ikke for meget sagt, at man vanskeligt vil kunne komme et Sted - i alle Tilfælde i Thy og paa Hannæs - uden man kan se flere Høje. Alt i alt findes der i de fire Herreder i Thy ca. 3000 Høje fra Sten-, Bronze- og Jernalderen. Flere Steder ligger de samlede i Grupper, af hvilke her nævnes Gruppen af Bronzealdershøje ved Vester Vandet.

Højerunne v. V. Vandet

Talrigst findes Højene i den midterste og østlige Del af Thy.

Fra Bronzealderen finder vi ogsaa Redskaber og Vaaben af Bronze; fra den samme Tid maa nævnes det store Guldfund fra Nors, hvor man i en Urne

fandt ca. 100 smaa Baade af Guldblik, om hvis Benyttelse man nærer Tvivl. Muligvis har det været en Gave til Guderne, en Gave, der paa denne Maade blev ofret for atter i vor Tid at blive fundet. Rester fra Bronzealdersboplads vil sikkert ogsaa kunne findes. Det er saaledes uden for al Tvivl, at der i Nærheden af Øsløs findes en saadan. Ved Vesløs og Hundborg findes store Urnebegravelser fra samme Tid.

Til den ældre Jernalders Tid er vort Kendskab kun ringe, men det vil sikkert vokse betydeligt ved fremtidige Undersøgelser. Dette Tidsrum regner man fra ca. Aar 400 før Kristi Fødsel til Aar 1000 efter Kristi Fødsel. Fra dette sidste Tidsrum, Vikingetiden, har man i Thy og Hanherred adskillige Minder.

I Nærheden af Tømmerby St. ved Thisted-Fjerritslevbanen ligger et ejendommeligt Oldtidsminde, som er særlig iøjnefaldende ved de mange Sten, der staar eller ligger spredt over Pladsen. Ved de foretagne Undersøgelser har det vist sig, at det er en Begravelsesplads fra Vikingetiden, selv om man endnu ikke har fuld Rede paa forskellige Ejendommeligheder ved Fundene. Sandsynligheden taler for, at det er nordiske Vikinger, som her har fundet deres sidste Hvilested, og dette er i og for sig heller ikke nogen urimelig Tanke, da vi med Vished véd, at Vikinger fra Norge meget tidt foretog "praktiske Studier" i Limfjorden og de tilgrænsende Landsdele. Fra en lidt senere Tid véd vi saaledes at fortælle om den norske Konge Harald Haarderaade, at han engang, da han blev forfulgt af Svend Estridsen, maatte slæbe sine Skibe over Løgstør Grunde og derpaa flygte Vest ud af Limfjorden. Det er selvsagt, at han og hans Ledsagere maatte være nøje kendte med Limfjordens Kringelkroge, for at de paa denne Maade kunde undslippe, og dette Kendskab til Forholdene er kun naaet ved hyppige Besøg. At Thy og Hanherred ved saadanne Lejligheder er bleve hærgede og plyndrede, er sikkert nok, og muligvis stammer Begravelsespladsen ved Tømmerby fra et lignende Togt.

Fra den senere Jernalder og den tidlige Middelalder stammer ogsaa de mange Voldsteder, der ligger spredte over hele Thy. Den smukkeste Voldplads og en af de bedst bevarede i hele Landet er "Sjørring Volde". Den har tilhørt Kronen, men var ikke Opholdssted for Kong Knud den hellige paa hans Flugt for de oprørske Bønder, hvilket adskillige har ment; han kom nemlig over Limfjorden ved Aggersborg; men det er nok troligt, at Borgen er stormet og brændt ved samme Lejlighed.

Sjørring Kirkegaard gemmer i "Bispegraven" efter Sagnet Mindet om den uhyggelige Farsot, der kaldes "den sorte Død", og som paa Valdemar Atterdags Tid hærgede Landet. Graven er ogsaa gammel, rimeligvis fra det 13. Aarhundrede; men

det er sandsynligt, at de Sten, der nu er samlede til én Grav, har tilhørt mindst fire forskellige Grave; med Sikkerhed véd man ikke, om der er nogen virkelig Forbindelse mellem Graven og de dertil knyttede Sagn.

Endnu skal blot nævnes den Juleaften 1260, da Adelsmanden Niels Glob tog Hævn over sin Frænde Børglumbispen Oluf Glob og dræbte ham foran Alteret i Hvidbjerg Kirke paa Thyholm, før vi vender os til Minder af en helt anden Natur.

Bispegraven i Sjørring

I Slutningen af Knud den stores Regering kom Præsten Thøger fra Norge til Thy og prædikede paa Thyholm, hvor han byggede sig et lille Kapel af Rør og Riskviste; han har maaske nok ikke været en af de første, der har prædiket Kristendommen i denne Egn; men i alle Tilfælde har han været den, der har haft den største Betydning for det senere kirkelige Liv i Middelalderen. For sin store Fromhed blev han erklæret for Helgen, og som saadan blev han berømt over hele Landet, ja selv over til Skaane naaede hans Ry, og mange Mennesker drog til hans Grav for at blive helbredede.

Hans Ophøjelse til helgen gav imidlertid Stødet til Oprettelsen af Augustinerklosteret i Vestervig, hvilket vandt stor Rigdom og Anseelse ved den berømte Helgen, hvis Navn endnu den Dag i Dag er et hyppigt benyttet Mandsnavn i Thy.

Det har muligvis ogsaa været i Vestervig Kloster; at den lærde Mand levede, der oversatte Lucidarius, en gammel Folkebog; det er saa meget mere sandsynligt, som det eneste Sted i Danmark, der nævnes i Bogen er Hanstholmen. Der staar saaledes: "En Del af Verden er og Danmark. Der er og en Stad, hedder Hanstedholm. Der uden for ligger Brændingen i Havet". Bogen indeholder iøvrigt en broget Blanding af Middelalderens Viden paa alle Omraader og er affattet i Spørgsmaal og Svar:

Paa Vestervig Kirkegaard findes Liden Kirstens og Prins Buris' Grav. Folkevisen fortæller om Liden Kirstens sørgelige Død og om, at Kongen, hendes Broder, lader hendes Elsker Prins Buris blinde og den ene Fod afhugge for dernæst at lade ham føre til Vestervig, hvor han bliver lænket til Kirkegaardsmuren.

"Derved gik Buris elleve Aar,
hver Dag han til hendes Grav mon gaa.
Han monne det hver Dag af Kongen tinge,

han maatte i Klostret begraves hos hende.”

De i den nyere Tid foretagne Undersøgelser af Graven og Stenen synes fuldstændig at bekræfte Visens Indhold.

En anden Folkeviser synger:

”Skammel han boer sig nør i Thy.”

Det er Visen om Ebbe Skammelsen, hvis Begivenheder foregaar paa Gaarden Nordentoft i Sjørring Sogn. Ebbe Skammelsens Fæstemø bliver forlokket til at svigte ham for derefter at ægte hans Broder. Ebbe kommer imidlertid hjem til Brylluppet; men det blev en sørgelig Fest; thi han dræbte baade Brud og Brudgom, og Visen slutter saaledes:

”Gud naade unge og gamle med,
som saa skulle Bryllup gøre.
Den Vin er sur, den Mjød er besk,
hvor man slig Tidend skal høre.

Fordi træder Ebbe Skammelsen saa mangen Sti vild.”

Det var Folkevisens Minder; men iøvrigt er de skriftlige Beretninger fra Middelalderen faa. Her skal blot nævnes, at fra den Tid stammer Runestenen, der er indmuret i Thisted Kirketaarn; den er en af vore yngre Runestene og bærer Indskriften: Tord Amdissøn hviler her. Iøvrigt findes der i Egnen enkelte andre Runestene.

I det 16. Aarhundrede hærgedes Egnen af Sandflugten, vel nok som en Følge af den hensynsløse ødelæggelse af Skovene, af hvilke baade Thy og Hanherred indtil den Tid har været dækket.

I gamle Beretninger læser man om den til Tider haabløse Kamp mod Sandhavet; Enge, Marker og Moser ødelægges, Byer og Kirker maa flyttes, undertiden flere Gange, og maa endda saa opgives og forlades. Tillige har Svenskekrigene naturligvis ogsaa paa mange Maader yderligere bidraget til at forøge Fattigdommen og Elendigheden, saa at det bliver et trist Billede, vi ser for os, naar vi tænker paa Thy og Hanherred i det 16. og 17. Aarhundrede.

Men det var ogsaa Overtroens Tid.

Rygtet om den store Besættelse i Thisted Aar 1696 fløj ud over hele Landet og fyldte mange med Uro og Rædsel. I en gammel Dagbog læser vi følgende om Forholdene: ”Adskillige Personer haver haft nogen sælsom Skik paa sig, ligesom de skulde være besatte, hvorfor de og bleve ansete af mange, især af Sognepræsten Mag. Oluf Bjørn.” Denne Besættelse blev Aarsag til den sidste større Hekseproces i Danmark, og deri blev senere af den oplyste Samtid opfattet som et ”skammeligt Bedrageri”, men maa nu snarere opfattes som en hysterisk Epidemi. (Hallager: Mag. Ole Bjørn og de besatte i Thisted.)

Endnu skal imellem de historiske Minder fra disse Egne nævnes den Strid om Aggertangen, som i Aarhundreder er ført mellem Limfjord og Vesterhav. Tangen har til Tider været saa bred, at der har været Plads til Byer og frugtbare Engstrækninger, og til andre Tider har den kun været en ubetydelig Strimmel Land, gennembrudt flere Steder og ved Højvande delvis overskyttet af Bølgerne. Mest er det gaaet ud over Agger Sogn, der har set Byer og frodig Mark forsvinde i Bølgernes Dyb, saa at der, hvor man for Aar tilbage høstede paa Markerne, der ”høster” nu Aggerboen i havet.

Der kunde endnu omtales mange andre historiske Minder og nævnes Navne paa Mænd, der ogsaa har haft Betydning for dansk Aandsliv; men af det allerede anførte vil man se, at selv om disse Egne ved deres afsides Beliggenhed til Tider har staaet uden for Begivenhedernes Gang i det øvrige Land eller kun langsomt er fulgt med Udviklingen, saa gemmes her dog Minder, som det er Eftertidens Pligt at værne og frede om, og om muligt at fremdrage andre, som henligger upaaagtede; men det er netop saadanne Opgaver, som ”Historisk Samfund for Thy og Hanherred” har til Maal.